

**ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ:
Αναίρεση των βασικών ισχυρισμών του αθεϊστικού επιστημονισμού**

© Νικόλαος Λάος, 2018

Φιλόσοφος – Σύμβουλος Νοοπολιτικής
Συγγραφέας του βιβλίου *Νοοπολιτική: Φιλοσοφία της Ιστορίας, Παγκόσμια Τάξη
και Διαπολιτισμικές Σχέσεις* (Εκδόσεις Διάυλος)
Ιδρυτής και Πρόεδρος της νοοπολιτικής δεξαμενής σκέψης
και ιδιωτικής εταιρείας πληροφοριών F.S.C. Ltd
www.nicolaslaos.com

Βασικές επιστημολογικές έννοιες

Με τον όρο *συναγωγή* (inference), οι φιλόσοφοι και οι θεωρητικοί της λογικής εννοούμε ένα σύνολο προκειμένων προτάσεων (premises) και ένα συμπέρασμα (conclusion) που προέρχεται (και υποστηρίζεται) από αυτές.

Μια *απαγωγικώς έγκυρη συναγωγή* (deductively valid inference) είναι μια συναγωγή τέτοια ώστε είναι αδύνατο να ισχύουν οι προκείμενες προτάσεις της και να είναι ψευδές το συμπέρασμά της (δηλαδή, η αλήθεια των προκείμενων προτάσεων αφ' εαυτής συνεπάγεται την αλήθεια του συμπεράσματος που παράγεται από τις δεδομένες προκείμενες). Για παράδειγμα, ας θεωρήσουμε μια συναγωγή της οποίας οι προκείμενες προτάσεις είναι “Ο αριθμός των σφαιρών στο τραπέζι είναι πρώτος” και “Ο αριθμός των σφαιρών στο τραπέζι είναι μεγαλύτερος από δέκα” και της οποίας το συμπέρασμα είναι “Ο αριθμός των σφαιρών στο τραπέζι είναι περιττός.” Αυτή η συναγωγή είναι *απαγωγικώς έγκυρη* (αφού ο αριθμός 2 είναι ο μόνος άρτιος πρώτος αριθμός· όλοι οι άλλοι πρώτοι αριθμοί είναι περιττοί). Ορισμένες από τις πιο φημισμένες *απαγωγικώς έγκυρες* συναγωγές είναι τα θεωρήματα της Ευκλείδειας γεωμετρίας (κάθε Ευκλείδειο θεώρημα είναι μια πρόταση που μπορεί να προέλθει από τα Ευκλείδεια αξιώματα μέσω μιας *απαγωγικώς έγκυρης* συναγωγής).

Οι *επαγωγικές συναγωγές* (inductive inferences) είναι το είδος των συναγωγών που διατυπώνουν οι επιστήμονες όταν χρησιμοποιούν συγκεκριμένες παρατηρήσεις ή συγκεκριμένα πειραματικά αποτελέσματα για να δικαιολογήσουν την αποδοχή γενικών συμπερασμάτων αναφορικός με τη συμπεριφορά φυσικών ή κοινωνικών φαινομένων. Συνεπώς, οι *επαγωγικές συναγωγές* παίζουν κεντρικό ρόλο σε ολόκληρη την εμπειρική επιστήμη. Για παράδειγμα, εάν ένας επιστήμονας που έχει παρατηρήσει ότι πολλά μέταλλα θερμαινόμενα διαστέλλονται, και, επί τη βάση προκείμενων προτάσεων που αντανακλούν αυτές τις παρατηρήσεις, διατυπώσει το συμπέρασμα ότι όλα τα μέταλλα θερμαινόμενα διαστέλλονται, τότε έχει κάνει μια *επαγωγική συναγωγή*.

Μια βασική και αδιαμφισβήτητη λογική αρχή είναι η εξής: *οι επαγωγικές συναγωγές δεν είναι ποτέ απαγωγικώς έγκυρες*, δηλαδή, με πολύ απλά λόγια, όσα εμπειρικά δεδομένα και εάν συλλέξουμε για ένα ζήτημα, δεν μπορούμε ποτέ με βάση την εμπειρία και μόνο να αχθούμε σε έγκυρα γενικά συμπεράσματα. Αυτή η αρχή γίνεται εύκολα κατανοητή μέσα από το εξής παράδειγμα: εάν μετά από μια μεγάλη σειρά παρατηρήσεων, κάποιος διατυπώσει την προκείμενη πρόταση “Κάθε κύκνος που έχει παρατηρηθεί είναι λευκός,” και εάν, επί τη βάση αυτής της προκείμενης, διατυπώσει το συμπέρασμα “Όλοι οι κύκνοι είναι λευκοί,” θα έχει κάνει μια *επαγωγική συναγωγή*, της οποίας το συμπέρασμα όμως δεν είναι βέβαιο· εάν δεν παρατηρήσουμε όλους τους κύκνους (πράγμα αδύνατο), τότε ίσως και να υπάρχουν κάποιοι σπάνιοι μη λευκοί κύκνοι (πράγματι, το 1697, Ολλανδοί εξερευνητές υπό τον Willem de Vlamingh υπήρξαν οι πρώτοι Ευρωπαίοι που είδαν μαύρους κύκνους, συγκεκριμένα, στη Δυτική Αυστραλία, και έκτοτε ο όρος “μαύρος κύκνος” μεταφορικός σημαίνει ότι οποιοδήποτε γενικό συμπέρασμα βασίζεται σε εμπειρικά δεδομένα μπορεί κάποτε να διαψευστεί). Ο πρώτος που διατύπωσε αυτήν την αρχή με ευθύ και φιλοσοφικός αυστηρό τρόπο είναι ο φιλόσοφος Ντέιβιντ Χιούμ (David Hume, 1711–76), ο οποίος τόνισε ότι η λογική της καθημερινότητας βασίζεται σε επαναλαμβανόμενα εμπειρικά μοτίβα και όχι σε *απαγωγικώς έγκυρες* συναγωγές. Οι *επαγωγικές συναγωγές*, στις οποίες βασίζεται η εμπειρική επιστήμη, αναγκαστικά *εμπεριέχουν* κάποιον κίνδυνο λάθους (βλ. Carl G. Hempel, *Philosophy of Natural Science*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1966).

Αρρήκτως συνδεδεμένη με την έννοια της *απαγωγικώς έγκυρης* συναγωγής είναι μια άλλη έννοια η οποία έχει παίξει κεντρικό στον τρόπο με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η φιλοσοφία της επιστήμης: πρόκειται για τη διάκριση μεταξύ των *αναλυτικών προτάσεων* (analytic statements) και των *συνθετικών προτάσεων* (synthetic statements). Μια πρόταση λέγεται ότι είναι *αναλυτική* αν αληθεύει μόνο επί τη βάση και εξ αιτίας των νοημάτων των συστατικών λέξεών της. Για

παράδειγμα, η πρόταση “Εάν ο κύκνος είναι λευκός, τότε ο κύκνος είναι λευκός,” είναι αναλυτική, αφού ο λογικός σύνδεσμος “εάν . . . τότε . . .” αρκεί για να θεμελιωθεί η αλήθεια αυτής της πρότασης. Μια συναγωγή με προκείμενες προτάσεις p_1, p_2, \dots, p_n και συμπέρασμα c είναι *απαγωγικώς έγκυρη* εάν και μόνο εάν η πρόταση “Εάν p_1, p_2, \dots, p_n , τότε c ” είναι μια αναλυτική πρόταση. Μια πρόταση είναι συνθετική εάν ούτε η ίδια ούτε η άρνησή της είναι αναλυτική. Για παράδειγμα, η πρόταση “Ο κύκνος είναι λευκός” είναι συνθετική, επειδή το νόημα των συστατικών της λέξεων δεν αρκεί για να προσδιορίσουμε την τιμή αλήθειας της (δηλαδή, το εάν είναι αληθής ή ψευδής), αλλά χρειάζεται να προσφύγουμε στην εμπειρία. Συνεπώς, η αλήθεια ή το ψεύδος (δηλαδή, η “τιμή αλήθειας”) μιας αναλυτικής πρότασης ή μιας πρότασης που αποτελεί την άρνηση μιας αναλυτικής πρότασης προσδιορίζεται αποκλειστικώς και μόνο από τα νοήματα των λέξεων, ενώ η τιμή αλήθειας μιας συνθετικής πρότασης εξαρτάται από το πώς έχουν τα πράγματα στον εμπειρικό κόσμο.

Τα επιστημολογικά λάθη του “αθεϊστικού επιστημονισμού”

Πρώτος εσφαλμένος ισχυρισμός: η “σκληρή” επιστήμη, δηλαδή, ο σύγχρονος εμπειρισμός, οδηγεί στην απόρριψη του Θεού και της θρησκείας.

Αντίκρουση:

Κάθε προσπάθεια να χρησιμοποιηθεί η επιστήμη για να καταρριφθεί η πίστη στον Θεό δεν αποτελεί απλώς προσβολή προς τη θρησκεία αλλά κυρίως αποτελεί προσβολή προς την ίδια την επιστήμη. Μια από τις βασικές αρχές του σύγχρονου εμπειρισμού είναι η εξής: μια πρόταση προβαίνει σε έναν γνωσιακώς σημαντικό ισχυρισμό (cognitively significant assertion), δηλαδή, μπορεί να χαρακτηριστεί ως αληθής ή ψευδής και είναι επιστημονικώς σημαντική, εάν και μόνο εάν ισχύει μια από τις ακόλουθες συνθήκες: (1) αυτή η πρόταση είναι αναλυτική ή αντιφατική—οπότε, σε αυτήν την περίπτωση, αποφαινόμεστε ότι έχει καθαρώς λογικό νόημα ή καθαρώς λογική σημασία—ή (2) εάν αυτή η πρόταση επιδέχεται, δυνητικώς τουλάχιστον, εμπειρικό έλεγχο—οπότε, σε αυτήν την περίπτωση, αποφαινόμεστε ότι έχει εμπειρικό νόημα ή εμπειρική σημασία.

Κριτήριο της πλήρους κατ’ αρχήν επιβεβαιωσιμότητας (complete verifiability in principle): Μια πρόταση έχει εμπειρικό νόημα εάν και μόνο εάν δεν είναι αναλυτική και προκύπτει λογικώς από κάποια πεπερασμένη και λογικώς συνεπή (μη περιέχουσα ούτε παράγουσα αντιφάσεις) κλάση προτάσεων παρατήρησης (βλ. Bertrand Russell, *Human Knowledge*, New York: Simon and Schuster, 1948). Οι προαναφερθείσες προτάσεις παρατήρησης πρέπει να είναι αληθείς, διότι το εν λόγω κριτήριο πρέπει να αποτελεί κριτήριο εξέτασης και αξιολόγησης με βάση “δυνητικώς παρατηρήσιμα φαινόμενα,” δηλαδή, να αποτελεί κριτήριο “κατ’ αρχήν” εξέτασης και αξιολόγησης. Διαπιστώνεται ευκόλως ότι η πρόταση “Δεν υπάρχει Θεός” δεν ικανοποιεί το ανωτέρω κριτήριο της πλήρους κατ’ αρχήν επιβεβαιωσιμότητας.

Κριτήριο της πλήρους κατ’ αρχήν διαψευσιμότητας (complete falsifiability in principle): Μια πρόταση έχει εμπειρικό νόημα εάν και μόνο εάν η άρνησή της δεν είναι αναλυτική και προκύπτει λογικώς από κάποια πεπερασμένη και λογικώς συνεπή (μη περιέχουσα ούτε παράγουσα αντιφάσεις) κλάση προτάσεων παρατήρησης. Με άλλα λόγια, αυτό το κριτήριο χαρακτηρίζει μια πρόταση ως εμπειρικώς σημαντική εάν η άρνησή της ικανοποιεί το κριτήριο της πλήρους κατ’ αρχήν επιβεβαιωσιμότητας (βλ. Alfred J. Ayer, ed., *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959, και Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, London: Hutchinson and Co., 1959). Διαπιστώνεται ευκόλως ότι η πρόταση “Δεν υπάρχει Θεός” δεν ικανοποιεί το ανωτέρω κριτήριο της πλήρους κατ’ αρχήν διαψευσιμότητας.

Από τις ανωτέρω αρχές και τα ανωτέρω κριτήρια γνωσιακής σημασίας της “σκληρότερης” δυνατής επιστημονικής προοπτικής, δηλαδή, του σύγχρονου εμπειρισμού, προκύπτει ότι η πιο ακραία αντιθρησκευτική θέση που μπορεί να λάβει ένας επιστήμων εναντίον της θρησκείας είναι να ισχυριστεί ότι κάθε θρησκευτική πρόταση (τόσο υπέρ όσο και κατά της ύπαρξης του Θεού) είναι, από τη σκοπιά της επιστήμης, γνωσιακώς ασήμαντη, δηλαδή, στερείται σημασίας, δηλαδή, να δηλώσει ότι οι θρησκευτικές προτάσεις (τόσο υπέρ όσο και κατά της ύπαρξης του Θεού) δεν έχουν νόημα μέσα στα όρια της επιστήμης. Οποιοσδήποτε επιχειρήσει να ‘αποδείξει’ την ύπαρξη ή την ανυπαρξία του Θεού με επιστημονικώς έγκυρο και αυστηρό τρόπο βρίσκεται αμέσως στο βασίλειο του ανορθολογισμού και θέτει εαυτόν εκτός του βασιλείου της “σκληρής επιστήμης.”

Δεύτερος εσφαλμένος ισχυρισμός: Η επιστήμη μπορεί να αποδειχθεί ενώ η θρησκεία δεν μπορεί να αποδειχθεί.

Αντίκρουση:

Η ουσία της σύγχρονης επιστημονικής μεθόδου είναι ο εμπειρισμός, και, όπως προαναφέραμε, οι επαγωγικές συναγωγές δεν είναι ποτέ απαγωγικώς έγκυρες. Πολύ απλώς, οι επιστημονικές υποθέσεις, στον βαθμό που αναφέρονται στον εμπειρικό κόσμο, είναι προϊόντα παρατηρήσιμων ομοιομορφιών, και, άρα, η απόλυτη εγκυρότητά τους δεν είναι δυνατό να αποδειχθεί ούτε να επιβληθεί. Για παράδειγμα, για αιώνες, η Νευτώνεια φυσική θεωρία θεωρούνταν αποδεδειγμένη με βεβαιότητα, μέχρι που η βεβαιότητά της κλονίστηκε από τη φυσική θεωρία του Αϊνστάιν.

Γενικώς, μόνο η απαγωγική γνώση είναι βέβαιη, αλλά στερείται εμπειρικής σημασίας (η απόλυτη εγκυρότητά της ισχύει μόνο μέσα στα όριά της ως ενός κλειστού λογικού συστήματος). Εξ ου και οι νόμοι της επιστήμης δεν έχουν απόλυτη ισχύ, υπό την έννοια ότι δεν αποτελούν απροϋπόθετες γενικεύσεις για ολόκληρο τον φυσικό κόσμο. Με τον ίδιο τρόπο, δεν είναι αποδείξιμη ούτε η θρησκεία. Όπως η εμπειρική επιστήμη βασίζεται σε επιμέρους παρατηρήσεις, στο πλαίσιο της επαγωγικής συναγωγής, έτσι και η θρησκεία βασίζεται σε επιμέρους αξιόπιστες μαρτυρίες, π.χ., σε μαρτυρίες περί του Ιησού Χριστού και περί της χαρισματικής παρουσίας του Αγίου Πνεύματος.

Τρίτος εσφαλμένος ισχυρισμός: Η επιστήμη έχει να κάνει με γεγονότα, ενώ η θρησκεία έχει να κάνει με αξίες και συναισθήματα.

Αντίκρουση:

Και η επιστήμη και η θρησκεία έχουν να κάνουν με αποδείξεις. Η επιστήμη ασχολείται με αποδείξεις που αφορούν στον κόσμο μας και βασίζονται στην αίσθηση (παρατήρηση-πείραμα-μέτρηση) και στη λογική. Η θρησκεία ασχολείται με τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν για τον κόσμο μας μέσα από τη ζωή και τη διδασκαλία του ιδρυτή της αντίστοιχης θρησκείας. Ειδικότερα, ο Χριστιανισμός ασχολείται με τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν για τον κόσμο μας μέσα από τη ζωή, τη διδασκαλία, τον θάνατο και την ανάσταση του Ιησού Χριστού, ο οποίος, ειρήσθω εν παρόδω, είναι ανοικτός ο ίδιος προς εξέταση από την επιστήμη της ιστορίας.

Πράγματι, η θρησκεία περιέχει και συνεπάγεται αξιολογικές εκτιμήσεις, αλλά το ίδιο συμβαίνει και με την επιστήμη. Και στο πλαίσιο της θρησκείας και στο πλαίσιο της επιστήμης, εμπλέκονται και αλληλεπιδρούν τόσο ο ερευνητής όσο και το αντικείμενο της έρευνάς του, και συνυπάρχουν υποκειμενικότητα και αντικειμενικότητα. Στο πλαίσιο της ανθρώπινης συνείδησης (τόσο της επιστημονικής συνείδησης όσο και της θρησκευτικής συνείδησης), δεν υπάρχουν “καθαρά

γεγονότα” γυμνά από την ερμηνεία τους. Επίσης, ακόμη και σε καθαρώς συναισθηματικό επίπεδο, δεν είναι μόνο οι θρησκευόμενοι που θα δίσταζαν να δεχθούν αποδείξεις που θα ήταν αντίθετες προς τα πιστεύω τους, αλλά και οι επιστήμονες διστάζουν να δεχθούν αποδείξεις που αντιφάσκουν προς όσα πιστεύουν μέχρι εκείνη τη στιγμή. Για παράδειγμα, είναι πολύ γνωστές οι εκδηλώσεις και δηλώσεις *συναισθηματικής* αποστροφής του Άγγλου αστρονόμου Άρθουρ Έντινγκτον (Sir Arthur Stanley Eddington) και του Αμερικανού φυσικού Φίλιπ Μόρισον (Philip Morrison) προς την έννοια μιας αρχής του κόσμου. Συνεπώς, το γεγονός ότι το θρησκευτικό φαινόμενο συνδέεται με αξιολογικές εκτιμήσεις και συναισθήματα δεν αποτελεί απόδειξη για την υπεροχή της επιστήμης έναντι της θρησκείας.

Τέταρτος εσφαλμένος ισχυρισμός: Η σύγχρονη φυσική επιστήμη κατατείνει στο συμπέρασμα ότι το σύμπαν δεν έχει ανάγκη τον Θεό, είναι οντολογικώς άυταρκες, και απορρίπτει τη διάκριση μεταξύ του άκτιστου Θεού και του κτιστού κόσμου.

Αντίκρουση:

Αρκετοί διάσημοι φυσικοί επιστήμονες, όπως λ.χ. ο αείμνηστος Βρετανός φυσικός επιστήμων Στέφεν Χόκινγκ (Stephen Hawking), διευθυντής ερευνών στο Κέντρο Θεωρητικής Κοσμολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ, υποστηρίζουν ότι το σύμπαν δεν έχει ανάγκη δημιουργό. Με αυτόν τον ισχυρισμό, ο Χόκινγκ και όσοι φυσικοί επιστήμονες προβαίνουν σε παρόμοιους ισχυρισμούς επιδιώκουν να γίνουν επιστημονικοί πάπες και να επιδείξουν παπική αυθεντία επί θεμάτων που ανήκουν στο πεδίο της φιλοσοφίας και όχι στο πεδίο της επιστήμης. Υπάρχει μια σημαντική ποιοτική διαφορά μεταξύ της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Με απλό τρόπο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η επιστήμη αναζητεί και μελετά αντικείμενα και φαινόμενα μέσα στο εμπειρικό παρατηρήσιμο και μετρήσιμο σύμπαν και δημιουργεί μοντέλα (δηλαδή αφαιρετικές αναπαραστάσεις) αυτών των αντικειμένων και φαινομένων. Από την άλλη πλευρά, η φιλοσοφία αναζητεί και μελετά ποιητικά και τελικά αίτια και ασχολείται με το νόημα της ύπαρξης. Η επιστήμη δεν μπορεί να αποφανθεί για ζητήματα που κείνται έξω από τη δικαιοδοσία της, και, γι’ αυτόν τον λόγο, επιστήμονες, ακόμη και επιστήμονες που είναι πολύ σημαντικοί και επιτυχημένοι στο ειδικό πεδίο επιστημονικής εργασίας τους, καταλήγουν να λένε πολλές ανοησίες όταν πραγματεύονται φιλοσοφικά και θρησκευτικά ζητήματα.

Στο βιβλίο του με τίτλο *Το Μεγάλο Σχέδιο*, ο Στέφεν Χόκινγκ υποστηρίζει ότι, εξ αιτίας του νόμου της βαρύτητας, το σύμπαν μπορεί να δημιουργεί τον εαυτό του από το τίποτε και ότι το αυτό συμβαίνει (βλ. Stephen Hawking and Leonard Mlodinow, *The Grand Design*, New York: Bantam, 2010). Κατ’ αρχάς, αυτή η θέση του Χόκινγκ αφήνει ασαφές το εάν το ποιητικό αίτιο του σύμπαντος είναι η βαρύτητα ή το “τίποτε” καθ’ εαυτό. Ο ισχυρισμός ότι το σύμπαν δημιουργήθηκε αυθόρμητα και τυχαία από το τίποτε, δηλαδή, ότι πετάχτηκε ξαφνικά από την ανυπαρξία στην ύπαρξη, αφήνει πολλά κενά. Ένα ον που είναι από τη φύση του αιώνιο, δηλαδή, υπάρχει αφ’ εαυτού προερχόμενο, έχει την ιδιότητα της αφθαρσίας-αιωνιότητας καθ’ εαυτό και κατά την ίδια του την υπόσταση, και όχι απλώς επινοούμενη σε διαδοχικές φάσης (π.χ., γενεές, εξελικτικά στάδια κ.ο.κ.). Αντίθετα, όλα τα όντα του φυσικού κόσμου, περιλαμβανομένου του ανθρώπου, χαρακτηρίζονται από τη διαδοχή της φθοράς και της αφθαρσίας (γέννηση-θάνατος), και, γι’ αυτό, στις περιπτώσεις αυτές, δεν μπορούμε να ομιλούμε περί *φυσικής* αιωνιότητας, αλλά μόνο περί *επινοούμενης* αιωνιότητας, υπό την έννοια ότι μπορούμε να εννοήσουμε μια αιώνια ακολουθία γενεών είτε εξελικτικών φάσεων. Το γεγονός ότι όλα τα όντα του φυσικού κόσμου, περιλαμβανομένου του ανθρώπου, υπόκεινται σε φθορά και αναδημιουργία

υποδηλώνει και επιρρωνύει τη θέση ότι το σύμπαν δεν είναι από τη φύση του αιώνιο, αλλά είναι κτιστό.

Κατ' επέκταση, το ίδιο το γεγονός ότι ο κόσμος μεταβάλλεται υποδηλώνει και επιρρωνύει τη θέση ότι ο κόσμος ούτε αγέννητος είναι, ούτε αυτόματος, ούτε απρονόητος. Αν ένα ον είναι από τη φύση του αδημιούργητο, τότε, επειδή από αυτήν τη σκοπιά είναι τέλει, κάθε μεταβολή που τυχόν θα υφίστατο, έστω και αν δεν θα είχε φανερή τη φθορά, θα αποτελούσε μια οντολογική υποβάθμιση από κάτι που κατά τη φύση του προϋπάρχει, συγκεκριμένα, από το αγέννητο. Η μεταβολή είναι πάθος, δηλαδή, κάτι το οποίο παθαίνει ένα ον, και έχει αρχή. Εξ ου και το ίδιο το κοσμικό γίνεσθαι ενθαρρύνει την αναζήτηση του ποιητικού και του τελικού αιτίου του κόσμου έξω από τον κόσμο, σε αυτό που ονομάζουμε Θεό.

Επιπροσθέτως, η ίδια η δομή του σύμπαντος θέτει το ζήτημα της κτιστότητας του σύμπαντος και της ύπαρξης υπερβατικής δημιουργού Αρχής, διότι ένα ον που υπάρχει αφ' εαυτού προερχόμενο και δεν έχει ανάγκη δημιουργού χαρακτηρίζεται από οντολογική αυτάρκεια, ενώ κάθε τι που υπάρχει στον φυσικό κόσμο, ακόμη και κάθε φυσικό στοιχείο, έχει ανάγκη άλλα μέλη του φυσικού κόσμου, γεγονός που καταδεικνύει ότι τίποτε στο σύμπαν δεν έχει αυτάρκεια. Η απουσία υπαρξιακής αυτάρκειας, καθώς και η μεταβλητότητα, υποδηλώνουν κτιστότητα, αφού το αγέννητο, ή άκτιστο, είναι αμετάβλητο και χωρίς έλλειψη και ανάγκη. Ολόκληρος ο φυσικός κόσμος έχει δημιουργηθεί από αυτά που αποτελούν τη σύνθεσή του, δηλαδή, είναι μια κτιστή σύνθεση κτιστών στοιχείων, και τίποτε που διέπεται από τη γέννηση δεν μπορεί να θεωρηθεί αγέννητο.

Αναφορικά με τον ισχυρισμό ορισμένων φυσικών επιστημόνων και άλλων κοσμολογούντων ότι, ενώ τα επιμέρους φυσικά όντα είναι μεταβλητά, η φύση τους καθ' εαυτή είναι αμετάβλητη, αιώνια και, άρα, αυθύπαρκτη, υπό την έννοια ότι αποτελείται από ένα σύστημα αιώνιων κοσμικών νόμων, μπορούμε, συνοπτικώς, να απαντήσουμε τα εξής: Πρώτον, αυτός ο ισχυρισμός περιέχει την εξής αντίφαση: αν οι νόμοι του σύμπαντος είναι από τη φύση τους αυθύπαρκτοι και αιώνιοι και αποτελούν την ουσία των όντων του κόσμου, τότε και τα επιμέρους όντα του κόσμου δεν θα έπρεπε να υφίστανται μεταβολή, αφού αυτό που είναι αυθύπαρκτο δεν μπορεί να υποστεί μεταβολή που επέλεξε το ίδιο, διότι κάθε ον αγαπά τη φύση του, πόσο μάλλον αν είναι αγέννητη· ούτε ένα αυθύπαρκτο ον είναι δυνατό να πάθει κάτι (δηλαδή, να υποστεί μεταβολή), διότι το ισχυρότερο δεν μπορεί να πάσχει από το ασθενέστερο, και δεν υπάρχει τίποτε ισχυρότερο από το αυθύπαρκτο. Δεύτερον, ακολουθώντας τον άγιο Μάξιμο τον Ομολογητή, υποστηρίζω ότι ο λόγος ενός όντος δεν αποτελεί μια ουσία, αλλά το ποιητικό και το τελικό του αίτιο, και, γι' αυτό, δεν υπάρχει αφ' εαυτός, αλλά υπάρχει μόνο “δυνάμει” στον Θεό, ως μια ανεκδήλωτη ακόμη δυνατότητα, και, μάλιστα, οι λόγοι των όντων (και οι συμπαντικοί νόμοι) πρέπει να γίνονται κατανοητοί όχι ως λογικές ουσίες αλλά ως θεία θελήματα. Χρησιμοποιώντας τις Αριστοτελικές έννοιες του είναι “δυνάμει” και του είναι “ενεργεία,” ο Μάξιμος εξηγεί ότι, μέσα στον Λόγο του Θεού, υπάρχουν “δυνάμει” όλοι οι λόγοι των όντων και των πραγμάτων στον κόσμο, και η πραγμάτωση αυτών των λόγων φανερώνει το ίδιο το έργο και την ίδια την παρουσία του Λόγου. Με άλλα λόγια, σε κάθε κτιστό ον, δια του λόγου αυτού του όντος, είναι παρών και εκδηλώνεται ο Λόγος του Θεού.

Πέμπτος εσφαλμένος ισχυρισμός: η επιστήμη είναι προοδευτική, ενώ η θρησκεία αντιτίθεται στην πρόοδο.

Αντίκρουση:

Αυτός ο ισχυρισμός είναι εν μέρει αληθής, ειδικώς αν σκεφθούμε τη Ρωμαιοκαθολική Ιερή Εξέταση, τα “κυνήγια μαγισσών” των Πουριτανών, εκφυλιστικά φαινόμενα στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Τσαρικής και της Σοβιετικής Ρωσίας κ.λπ. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η θρησκεία μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά για την πνευματική πρόοδο της ανθρωπότητας μόνο όταν προδώσει τον μεταφυσικό πυρήνα της για χάρη ιστορικών σκοπιμοτήτων, δηλαδή, όταν και στον βαθμό που θα υποτάξει τη μεταφυσική στην ιστορία, αντί η μεταφυσική να είναι πηγή νοηματοδότησης της ιστορικής δραστηριότητας του ανθρώπου.

Επίσης, οι επιστήμονες που χρησιμοποιούν τον ανωτέρω ισχυρισμό για να προωθήσουν τον αθεϊσμό θα ήταν καλό να αναλογιστούν, πρώτον, τους πολλούς Χριστιανούς επιστήμονες που συνέβαλαν στην πρόοδο της επιστήμης, όπως λ.χ. ο Γερμανός αστρονόμος και μαθηματικός Γιοχάνες Κέπλερ (Johannes Kepler, 1571–1630), ο Άγγλος θεολόγος, φυσικός φιλόσοφος και χημικός Τζόζεφ Πρίστλεϊ (Joseph Priestley, 1733–1804), ο Άγγλος ιατρός και επιστημολόγος Γουίλιαμ Χάρβει (William Harvey, 1578–1657) κ.ά., και, δεύτερον, το πόσο μπορεί μια ηθικώς ανεξέλεγκτη χρήση της επιστήμης—π.χ., στα πεδία της πυρηνικής τεχνολογίας και της γενετικής μηχανικής—να απειλήσει την πρόοδο της ανθρωπότητας.

Έκτος εσφαλμένος ισχυρισμός: η επιστημονική μέθοδος είναι λογική, ενώ η θρησκεία βασίζεται στην πίστη, και, γι’ αυτό η πρώτη πρέπει να απορρίψει τη δεύτερη στο όνομα του ορθολογισμού.

Αντίκρουση:

Στον βαθμό που η λογική βοηθεί τους ανθρώπους να οργανώνουν εμπειρικά δεδομένα και να διακρίνουν την ορθότητα από την πλάνη και το σωστό από το λάθος, και αποτελεί τον κώδικα μέσω του οποίου πραγματοποιείται η επικοινωνία επιστημονικών αποτελεσμάτων, η θρησκεία δεν αντιτίθεται στη λογική. Μάλιστα, υπάρχει μια λογική τάξη και στο θρησκευτικό πεδίο. Όμως η λογική δεν είναι αυτάρκης μέθοδος για την απόκτηση γνώσης.

Η ισχυρότερη απόδειξη του σφάλματος της φορμαλιστικής άποψης δόθηκε από τον Αυστριακό θεωρητικό της λογικής και μαθηματικό Κουρτ Γκέντελ (Kurt Gödel). Σχετικώς, παραπέμπω στο βιβλίο μου *Νοοπολιτική: Φιλοσοφία της Ιστορίας, Παγκόσμια Τάξη και Διαπολιτισμικές Σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Δίαυλος, 2018 κεφάλαια 2 και 3. Συνεπώς, αφού είναι πλέον επιστημονικώς αποδεδειγμένο ότι η λογική δεν είναι αυτάρκης μέθοδος για την απόκτηση της γνώσης, και επειδή η θρησκεία δεν απορρίπτει τη λογική αλλά την υπερβαίνει, αφού άλλωστε η ίδια η λογική δεν είναι αυτάρκης, το γεγονός ότι η επιστήμη βασίζεται πρωτίστως στη λογική δεν αποτελεί ικανό επιχείρημα για να δικαιολογήσει τη συνολική απόρριψη της θρησκείας από την επιστήμη.

Η θρησκευτική πίστη, τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνομαι και την υπερασπίζομαι στο βιβλίο μου *Νοοπολιτική*, αποτελεί βάση και πηγή πνευματικής ελευθερίας. Συνεπώς, όχι μόνο δεν είναι ανορθολογική, αλλά είναι μια υγιής και ορθολογική υπέρβαση της λογικής, προκειμένου—καθώς η δύναμη της λογικής είναι αποδεδειγμένως περιορισμένη—η λογική να υπηρετεί τη διανοητική πρόοδο και δύναμη του ανθρώπου, αλλά να μη τον καταδυναστεύει και να μη τον εγκλωβίζει πνευματικώς. Με την πίστη, ο άνθρωπος αναζητεί την πηγή της σημασίας των όντων και των πραγμάτων του κόσμου και επιδιώκει να ενωθεί με αυτήν την πηγή, που ονομάζεται Θεός, προκειμένου έτσι, θεούμενος, να μη είναι δεσμώτης, αλλά να είναι βασιλέας, του κτιστού κόσμου. Οι επιστήμονες που καταδικάζουν και απορρίπτουν αυτό το είδος πίστης, όχι μόνο καταπολεμούν ουσιαστικώς την πνευματική ελευθερία

του ανθρώπου, αλλά και συμπεριφέρονται υποκριτικώς, διότι ένα στοιχείο “χαμηλής” πίστης, υπό την έννοια της δέσμευσης της σκέψης και της βούλησης του ανθρώπου σε μια συγκεκριμένη αντίληψη περί του κόσμου, υπάρχει πάντοτε σε κάθε επιστημονική δραστηριότητα. Για να αρχίσει οποιοσδήποτε μια επιστημονική εργασία, πρέπει να δεσμεύσει τον εαυτό του, κατ’ ελάχιστον, στην υπόθεση ότι ο αισθητός κόσμος είναι αληθινός (παρ’ όλο που αυτή η υπόθεση χρειάζεται πολλές φιλοσοφικές και επιστημονικές διευκρινίσεις και εννοιολογικές εκκαθαρίσεις), ότι η φύση χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία, και ότι επικρατεί ο νόμος της αιτιότητας.

Συνεπώς, η επιστήμη όχι μόνο δεν μπορεί, λογικώς τουλάχιστον, να καταρρίψει τη θρησκευτική πίστη γενικώς, αλλά και η ίδια η επιστήμη εξυπακούει και προϋποθέτει ένα είδος (εκκοσμικευμένης) πίστης, το οποίο μάλιστα μπορεί να είναι πολύ πνευματικώς χαμηλότερο και διανοητικώς δεσμευτικότερο από ό,τι ορισμένα είδη θρησκευτικής πίστης, όπως αυτό που εισηγούμαι και υπερασπίζομαι στο βιβλίο μου *Νοοπολιτική*.